

SŁOWNICTWO TECHNICZNE POLSKIE.

Materyały do Słownictwa Technicznego Polskiego, zbierane przez Wydział Słownictwa Stow. Techników w Warszawie.

III. Słownictwo „Wykładu Hydrauliki“.

opracował

Feliks Kucharzowski.

Niektórzy z kolegów, piszący w ostatnich latach o rzeczach hydraulicznych, zwracali się z poszukiwaniem wyrazów polskich w tym dziale, do książki p. t. *Wykład Hydrauliki*, wydanej w r. 1873 w Paryżu, nakładem hr. Jana Działyńskiego, a ułożonej przez Władysława Klugera wspólnie z podpisanym, na podstawie współczesnych prac francuskich. Zebrane tam słownictwo hydrauliczne polskie zaczerpnięte zostało z prac dawniejszych, a tylko w niektórych rzadkich przypadkach użyto nowych wyrazów. Poprawiwszy te ostatnie, zgodnie z wynikami późniejszych poszukiwań, podaję tu wykaz rzeczowy tak uporządkowanego, a na podstawie nowszych podręczników w niektórych szczegółach uzupełnionego, słownictwa *Wykładu Hydrauliki*, z wyrazami francuskimi i niemieckimi w nawiasach. Słownictwo to, ograniczone ściśle treścią książki, porusza tylko przygodnie rozległą dziedzinę hydrotechniki.

Hydraulika (hydraulique, *Hydraulik*) zajmuje się zadaniami dotyczącymi ruchu **płynów** (fluide, *Flüssigkeit*). Nazwa **wodnictwo**, u Lindego = wodnicostwo = rumistrzostwo = wodniczy urząd, nadaje się tam, gdzie chodzi wyłącznie o wodę, np. **hydraulika rolnicza** = **wodnictwo rolne** (hydraulique agricole, *landwirtschaftliche Wasserbau*).

Mechanika płynów dzieli się na **mechanikę cieczy** = **hydromechanikę** (mécanique des liquides, *Mechanik der tropfbaren Flüssigkeiten*) i **mechanikę gazów** = **aeromechanikę** (mécanique des gaz, *Mechanik der gasförmigen Flüssigkeiten*). Każda z tych mechanik ma statykę i dynamikę, skąd: **hydrostatyka**, **hydrodynamika**, **aerostatyka**, **aerodynamika**.

Odróżniano dawniej część hydrauliki poświęconą gazom = **aerometrię** = **pneumatykę**. Podciągane bywają pod nazwę **hydraulicznych**: **roboty wodne** (travaux de la navigation intérieure, *Wasserbauliche Anlagen für Binnenschiffahrt*), wchodzące w zakres **hydrotechniki** (service hydraulique, *Wasserbaukunst*), już to zapewniające żeglugę (navigation, *Schiffahrt*) i **splaw** (flottage, *Flößen*) na rzekach, już też mające na celu budowę **kanalów** (canal, *Kanal*) żeglownych i innych. Tu też należą **roboty morskie** (travaux maritimes, *Meeresbauten*). Do hydrotechniki także zaliczane są: **wodociągi** = **rozprowadzanie wody** (distribution d'eau, *Wasserversorgung*), **roboty kanalizacyjne** (construction des égouts, *Siehbau*) mające na celu **uzdrowotnienie** = **odwodnienie** miast (assainissement des villes, *Stadtentwässerung*), wreszcie **studdiarstwo** (fontainerie, *Brunnenmacher-Arbeit*). Z wykładem hydrauliki łączona bywa teoria **machin wodnych** = **silnic wodnych** = **hydraulicznych** (machine hydraulique, *Wassermaschine*) należąca właściwie do nauki o **budowie machin** (construction des machines, *Maschinenlehre*).

Hydrostatyka bada prawa równowagi płynów, przyjmując ciecze za **płyny nieściśliwe** (fluide incompressible, *unzusammenrückbare Flüssigkeit*), a gazy za **płyny sprężyste** (fluide élastique, *elastische Flüssigkeit*); wywodzi prawo równości **ciśnień** = **parę** (pression, *Druck*) we wszystkich kierunkach. **Parcie** jest stałe dla wszystkich punktów jednej **powierzchni równiny** (surface de niveau, *Niveaufläche*). Dla pływów

ważkich (pesant) powierzchnie równiny są płaszczyznami poziomymi i taką jest **powierzchnia wolna cieczy** (surface libre, *freie Oberfläche*) = **poziom** (niveau) = **zwierciadło** (*Flüssigkeitsspiegel*). Gdy ciecz w naczyniu wprowadzona zostanie w ruch obrotowy, powierzchnia równiny jest **paraboloida obrotowa** (paraboloïde de révolution, *Rotationsparaboloid*). Dla cieczy **jednorodnej** (homogène, *gleichartige*), równoległa do poziomym jest **płaszczyzna naporu** (plan de charge), a wszystkie punkty położone na jednakowej głębokości pod poziomem ponoszą jednakie **parcie** = **napór hydrostatyczny** (charge, *Druckhöhe*). Równanie równowagi gazów **doskonałych** (parfait, to jest takich, których **gęstość** (densité, *Dichtigkeit*) jest proporcjonalna do ciśnienia, służy za podstawę **poziomowania barometrycznego** (nivellement barométrique, *barometrische Höhenmessung*). Pojedyncze cząstki ściany naczynia ponoszą **parcia**, których **wypadkowa** (resultante, *Normaldruck*) przechodzi przez **środek parcia** (centre des pressions, *Druckmittelpunkt*). Ciało **zanurzone** (plongé, *eingetauchte*) w cieczy, doznaje **parę**, których wypadkowa = **wypór** (poussée, *Auftrieb*) równa się ciężarowi cieczy **wypchniętej** (liquide déplacé, *verdrängte Flüssigkeit*). Ciało **plywające** (flottant, *schwimmender*) ma **głębokość zanurzenia** (tirant d'eau, *Schwimmtiefe*), **objętość zanurzenia** (déplacement, *Verdrängung*), **płaszczyznę pływania** (plan de flottaison, *Schwimmebene*), **oś pływania** (axe de flottaison, *Schwimmachse*), a na niej **metacentr** (métacentre, *Metacentrum*), od którego położenia zależy równowaga: **stateczna** (stable, *stabil*), **niestateczna** (instable, *labil*), **obojętna** (indifférent). Wpływ ma tu także położenie **punktu przyłożenia wyporu** (point d'application de la poussée, *der Angriffspunkt des Auftriebes*), przyjmowane zwykle w **środku ciężkości cieczy wypchniętej** = **środku przemieszczenia** (centre de gravité du liquide déplacé, centre de poussée, *Schwerpunkt der verdrängten Flüssigkeit* = *Displacementcentrum*).

Hydrodynamika bierze pod uwagę **strugę** (filet, Faden) pływów w ruchu **ustalonym** (permanent *die Bewegung welche den Beharrungszustand erreicht hat*) i opiera się prawa na zasadach **równoległości warstw** (parallélisme des tranches, *parallelismus der Schichten*) i **ciągłości** (continuité, *Kontinuität*) płynów. Dla cieczy **jednorodnej i doskonałej** (parfait, *vollkommene*), bez **lepkości** (viscosité, *Klebrigkeit*), czyli bez **tarcia** (frottement, *Reibung*) cząsteczek jednych o drugie, suma trzech wysokości, a mianowicie: **wzniesienia** (côte de hauteur, *Höhenlage*) punktu strugi ponad stałą płaszczyznę poziomą, **wysokości odpowiadającej prędkości** = **wysokości prędkości** (hauteur due à la vitesse, *Geschwindigkeitshöhe*), jaką cząsteczka w tym punkcie posiada, — wreszcie **wysokości parcia** = **naporu hydraulicznego** (hauteur représentative de la pression, *hydraulische Druckhöhe*) w tym punkcie jest stałą dla wszystkich punktów strugi i wyznacza **płaszczyznę naporu** (por. hydrostatyka). **Napór** więc hydrostatyczny, zmniejszony wysokością prędkości jest równy **naporowi hydraulicznemu** = **wysokości piezometrycznej** (hauteur de la colonne piézométrique, *Piezometerstand bei bewegter Flüssigkeit*) wskazywanej przez **piezometr** (piézomètre, *Piezometer*). Wynikiem tarcia jest **strata naporu** (perte de charge, *Druckhöhenverlust*), równa **wysokości tarcia** (hauteur due au frottement, *Reibungshöhe*). Ilość z prędkości przez pole przecięcia **poprzecznego** (section, *Querschnitt*) stanowi **wydajność** = **wydatek** (dépense, *Durchflussmenge*) w danym punkcie strugi. Na przecięciu poprzecznym pęku strug równoległych = **prądu** (courant, *Strömung*) w rurze lub kanale, **żyły** (veine, *Strahl*) w wytrysku, ma miejsce **rozkład parę** (distribution des pressions, *Druckvertheilung*). (C. d. n.).

KRONIKA BIEŻĄCA.

Jubileusz.

Pan GUSTAW GERLACH, założyciel chlubnie znanej firmy, obchodził przed paru tygodniami 50-tą rocznicę istnienia pod tem nazwiskiem fabryki narzędzi mierniczych, precyzyjnych i optycznych w Warszawie.

Fabrykę tę w r. 1818 założył sprowadzony z Berlina przez Ojców Jezuitów mechanik MIGDAŁSKI, po którego śmierci prowadził ją GUSTAW GERLACH i w r. 1852 nabył ją na własność, a jest to fabryka, prowadzona wzorowo i której wyroby od dawna cieszą się ogólnym uznaniem. Instrumenty tego rodzaju wymagają staranności niezwyklej i ścisłości wykonania. Do ich wykonania potrzeba nietylko sumienności, ale nawet zamięłowania. Tem właśnie zamięłowaniem do fachu swojego odznaczał się przez cały półwiekowy przeciąg czasu swej działalności szanowny jubilat i to zamięłowanie potrafił przelewać w pracownikach i pomocnikach swoich.

Oddawszy w r. 1887 fabrykę synom swoim EMILOWI i GUSTAWOWI, jubilat nie wyrzekł się jednak pracy osobistej i do dziś dnia pozostaje przy naczelnem kierownictwie zakładami.

W ciągu swej pracy skonstruował dziś powszechnie używany instrument teodolit-niwelator, którego dziesięciotyśięczny egzemplarz firma ofiarowała Politechnice Warszawskiej. Dalej astrolabie z celownikami i astrolabie z lunetką,

oraz małe teodolity. A któż z nas nie pamięta słynnych i przez każdego ucznia używanych cyrkli i grafionów GERLACHA!..

Jako szef coraz szerzej rozrastających się zakładów, jubilat był ojcem i opiekunem pracowników, dla których zaprowadził liczne pożądané urządzenia, ułatwiające i uzdrawniające pracę i zabezpieczające pracującego. To też dzień jubileuszu był istotnie dniem uroczystego dla pracowników fabryki święta. Złożyli oni jubilatowi serdeczne życzenia i dary, pomiędzy którymi odznaczał się misternie wykonany przez nich, z nadzwyczajną precyzją, mały srebrny teodolit.

Liczne listy i telegramy nadesłano z życzeniami z różnych stron.

Dla upamiętnienia tej uroczystości, właściciel firmy ofiarował Stowarzyszeniu Techników sumę 4000 rub. na budowę własnej siedziby, z warunkiem, aby procent od tej sumy stanowił stypendyum imienia GUSTAWA GERLACHA dla studenta, polaka, w Politechnice Warszawskiej. Dla robotników fabryki przeznaczono 4000 rub.

Jubileusz Towarzystwa Politechnicznego. Poniedziałek rozpoczął się zwiedzaniem centralnej stacji miejskiej straży pożarnej. Zwiedzających oprowadzał po gmachu naczelnik p. Praun, objaśnień udzielał inżynier magistratu p. Brunek. Następnie około godz. 11-ej, zebrał się uczestnicy uroczystości na dziedzińcu strażnicy, gdzie fotograf tutejszy p. Trzemeski, ugropowawszy zebranych, dokonał zdjęć fotograficznych.